

УДК 94(477.54/.62):[378.147.091.39:930]:37.091.64

DOI: 10.26565/2227-6505-2019-28-02

**ДО ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ІСТОРИЧНИХ РОЗВІДОК
Г. Ф. КВІТКИ-ОСНОВ'ЯНЕНКА В СУЧАСНІЙ НАВЧАЛЬНІЙ ЛІТЕРАТУРІ З
ІСТОРІЇ СЛОБІДСЬКОЇ УКРАЇНИ**

В. І. Танцюра

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
vasilytancura@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-0097-6471>

У статті висвітлюється роль і значення історичних творів Г. Ф. Квітки-Основ'яненка при викладанні обов'язкових курсів та дисциплін по вибору студентів з Історії Слобідської України у вищій школі. Метою статті є висвітлення інформаційного потенціалу творів письменника на історичну тематику, привернення уваги науковців та освітян до його спадщини. Доводиться, що найбільший інформативний потенціал мають такі твори письменника, як «О слободских полках», «Основание Харькова. Старинное предание», «О Харькове и уездных городах Харьковской губернии», «Украинцы». Доробок письменника став вагомим внеском в дослідження історії регіону. Зібрані та оприлюднені ним дані знайшли підтвердження в історичних дослідженнях наступних років, а частина інформації є унікальною і слугує чи не єдиним джерелом з деяких питань. Його твори насичені як статистичним матеріалом, так і емоційними замальовками, спробами передати особливості повсякденного життя, мови, психології поведінки жителів регіону. Тож потенціал для використання його творів в навчальній літературі, а отже в рамках курсів з регіональної та української історії залишається доволі значним. Історики, по-перше, мають акцентувати увагу на тому, які свідчення є унікальними, єдиним джерелом інформації. По-друге, використання майстерних описів із творів письменника дозволить зробити більш яскравим та емоційно насиченим виклад питань політичної, соціально-економічної та культурної історії регіону. По-третє, ми вважаємо, що надаючи їм характеристику в навчальній літературі, використовуючи твори письменника на семінарських заняттях та лекціях, необхідно докладно пояснювати специфіку тих фрагментів текстів, які містять характеристику національних особливостей українців, слобожан, малоросіян, наявність прихильних до Росії оцінок тощо через призму самоідентифікації населення регіону та всіх українських земель з метою показати її еволюцію в ХІХ-ХХ століттях.

Ключові слова: Слобідська Україна, козацтво, козацькі полки, Г. Ф. Квітка-Основ'яненко.

В статье освещается роль и значение исторических произведений Г. Ф. Квитки-Основьяненко при преподавании обязательных курсов и дисциплин по выбору студентов по истории Слободской Украины в высшей школе. Целью статьи является освещение информационного потенциала произведений писателя на историческую тематику, привлечение внимания ученых и педагогов к его наследию. Доказывается, что наибольший информативный потенциал имеют такие произведения писателя, как «О слободских полках», «Основание Харькова. Старинное предание», «О Харькове и уездных городах Харьковской губернии», «Украинцы». Наследие писателя стало весомым вкладом в исследование истории региона. Собранные и обнародованные им данные нашли подтверждение в исторических исследованиях последующих лет, а часть информации является уникальной и служит едва ли не единственным источником по некоторым вопросам. Его произведения насыщены как статистическим материалом, так и эмоциональными зарисовками, попытками передать особенности повседневной жизни, языка, психологии поведения жителей региона. Поэтому потенциал для использования его

произведений в учебной литературе, а, следовательно, в рамках курсов по региональной и украинской истории остается довольно значительным. Историки, во-первых, должны акцентировать внимание на том, какие свидетельства являются уникальными, единственным источником информации. Во-вторых, использование мастерских описаний из произведений писателя позволит сделать более ярким и эмоционально насыщенным изложение вопросов политической, социально-экономической и культурной истории региона. В-третьих, мы считаем, что характеризуя их в учебной литературе, используя произведения писателя на семинарских занятиях и лекциях, необходимо подробно объяснять специфику тех фрагментов текстов, содержащих описания национальных особенностей украинцев, слобожан, малороссов, наличие благосклонных к России оценок и т.п. через призму самоидентификации населения региона и всех украинских земель с целью показать ее эволюцию в XIX-XX веках.

Ключевые слова: Слободская Украина, казачество, казацкие полки, Г. Ф. Квитка-Основьяненко.

The article highlights the role and significance of the historical works of G.F. Kvitka-Osnovyanyenko in teaching compulsory courses and disciplines for the choice of students on the history of Sloboda Ukraine in higher education. The aim of the article is to highlight the information potential of the writer's works on historical subjects, attracting the attention of scientists and teachers to his legacy. It is proved that the most informative potential is possessed by such works of the writer as "On the Slobodskiy Regiments", "The Foundation of Kharkov. Ancient tradition", "About Kharkov and district cities of the Kharkov province", "Ukrainians". The writer's heritage has become a significant contribution to the study of the history of the region. The data collected and published by him were confirmed in historical studies of the following years, and some of the information is unique and almost serves as the only source on some issues. His works are saturated with both statistical materials and emotional sketches, attempts to convey the features of everyday life, language, psychology of behavior of the region's inhabitants. Therefore, the potential for the use of his works in educational literature, and therefore in the framework of courses on regional and Ukrainian history, remains quite significant. Historians, firstly, have an emphasis on which evidence is unique, the only source of information. Secondly, the use of masterful descriptions from the writer's works will make it possible to make the presentation of questions of the political, socio-economic and cultural history of the region more vivid and emotionally rich. Thirdly, we believe that providing them with a characterization in the educational literature, using the writer's works at seminars and lectures, it is necessary to explain in detail the specifics of those fragments of texts containing the characteristics of Ukrainians, Slobozhans, Malorossovs national peculiarities, the presence of evaluations committed to Russia, etc. through the prism of self-identification of the population of the region and all Ukrainians lands in order to show its evolution in the XIX-XX centuries.

Keywords: Slobidska Ukraine, Cossacks, Cossack regiments, G. F. Kvitka-Osnovyanyenko.

Григорій Федорович Квітка-Основ'яненко посідає поважне місце в історії української культури. Він вважається засновником такого літературного жанру, як українська повість, одним з репрезентантів українського національно-культурного відродження першої половини XIX ст., впливовим представником громадсько-політичного істеблїшменту Слобідської України. В літературознавстві його життя та творчість досліджені доволі ґрунтовно. Але в історичних працях, зокрема навчально-методичній літературі, його творчості приділяється значно менше уваги. Видатний український історик Д. І. Багалій в славнозвісній праці «Історія Слобідської України» неодноразово звертався до творів Г. Ф. Квітки-Основ'яненка [1, с. 26, 212, 223-224, 287, 290-291, 294, 296-298]. Але в сучасній навчальній літературі з історії краю, зокрема посібнику з народознавства «Рідний край» присутні лише короткі згадки про письменника і громадсько-культурного діяча [6, с. 82, 282-284]. Кафедрою українознавства Харківського національного університету імені

В. Н. Каразіна зроблено спробу виправити ситуацію. У 2016 р. видано цілий комплекс навчально-методичних видань з історії краю, який включає навчальний посібник В. І. Танцюри та О. О. Пересади «Історія Слобідської України» [7], підручник Д. М. Чорного «Історія Слобідської України» [8] та хрестоматію «Історія Слобідської України» [2], в яких міститься матеріал про письменника, зокрема привернуто увагу до його творів, що мають значення як історичні джерела для студіювання історії регіону, міста Харкова [2, с. 76-79; 7, с. 10, 102-104]. Проте ми вважаємо, що висвітлення ролі і значення історичних творів Г. Ф. Квітки-Основ'яненка потребує на більш широке представлення в навчальній літературі та при викладанні обов'язкових курсів та дисциплін по вибору студентів у вищій школі. Тому метою нашої статті є висвітлення інформаційного потенціалу творів письменника на історичну тематику, привернення уваги науковців та освітян до його спадщини.

Перші історичні твори «Краткое историческое сведение о Харьковской губернии», «О Харькове и уездных городах Харьковской губернии», «О Харькове и городах Харьковской губернии» Г. Ф. Квітки-Основ'яненка друкувалися у додатках до газети «Харьковские губернские ведомости» у 1838 р., а згодом передруковувались у журналах «Современник», «Отечественные записки» за підписом Грыцько Основьяненко [4, с. 447, 547-550; 5]. Широко доступною творчість видатного слобожанського письменника почала ставати після появи 1956 р. шеститомного зібрання творів. У 1970 р. вийшов друком 7-й том з восьмитомного зібрання творів Г. Ф. Квітки-Основ'яненка (1968–1970 рр.) видавництва «Дніпро» (м. Київ) з назвою «Історичні твори», який містив статті «Головатий», «О слободских полках», «История театра в Харькове», «Предания о Гаркуше», «Основание Харькова. Старинное предание», «1812 год в провинции», «Татарские набеги. Выдержки из памяти» [3, с. 7-34, 35-60, 61-77, 78-169, 170-214, 215-336]. 1978-1981 рр. було надрукувало семитомне зібрання творів Г. Ф. Квітки-Основ'яненка, 7-й том якого мав назву «Історичні, етнографічні, літературно-публіцистичні статті, листи». У ньому було вміщено твори «Головатий», «О слободских полках», «О Харькове и уездных городах Харьковской губернии», «Украинцы», «История театра в Харькове», «Народные воспоминания, когда и для чего поставлены пушки в Харькове близ дома дворянского собрания». Частина творів письменника були надруковані у 6 томі «Зібрання творів» [4, с. 542-544]. У своїх творах, які з точки зору критеріїв ХІХ ст. мали дослідницький характер, Г. Ф. Квітка-Основ'яненко, порушив декілька важливих тем: масштаби і напрямки заселення території регіону, організація управління територією, поділ на соціальні групи (верстви), національний характер та побут слобожан.

Так, у творі «О слободских полках» Г. Ф. Квітка-Основ'яненко чітко підкреслював, що необхідність постійно перебувати на порубіжжі в умовах військової небезпеки і властивий українському народу войовничий дух були причиною згуртування поселенців спочатку в загони, а по мірі збільшення кількості поселенців – у цілі полки. Слободи Харків, Суми й Охтирка за своїми місцями зробилися полковими й розпочали іменуватися містами, а від них ці полки назвалися: Харківський, Сумський й Охтирський [4, с. 32].

Він наводить докладні дані щодо складу полків. Так, Харківський полк включав полкове місто Харків, що розташовувалось між річками Харковом і Лопанню, та низку селищ: Липці – біля р. Липці, Деркачі – на р. Лопань, Ольшане – біля р. Ольшаної, що вливалася в р. Уди. Валки – у верхів'я р. Можі (бас. Дону), Мерефа – біля р. Мерефи, яка упадає в р. Мажу, Соколов – біля р. Можі, Хотомля та Мартове – обидва біля р. Донець, Вовчі Води – біля р. Вовчі Води (нині р. Вовча), що упадає в р. Донець, Печеніги й Мохнач – біля р. Донець, Зміїв – між рр. Мжею й Дінцем, Лиман – біля о. Лиман, Андріївка – біля потоку з о. Лиман в р. Балаклійку, Балаклія – біля р. Балаклійка, Савинці – біля р. Донець, Сеньків – біля р. Оскіл, Співаківка – біля р. Співаківки, яка упадає в р. Донець, Куп'янка – біля р. Оскіл, Царборисів (за часів спустошення фортеці зайнятий новими поселенцями) – біля Осколу. Тор – на р. Торці, яка упадає в р. Донець [4, с. 32-33].

Сумський полк сформувався навколо міста Суми – біля р. Псел. Селища цього полку склали: Недригайлів – біля верхів'я р. Сула, Білопілля – біля рр. Вира й Крига, Лебедин – біля р. Омшанки й о. Лебедине, Пена, Миропілля, Краснопілля, Межиріч, Ворожба, Суджа –

на малих річках. Охтирський полк складався із полкового міста Охтирка, недалеко від р. Ворскла. Письменник називає такі селища того полку: Мурафа – на р. Мерчик, Богодухів, Калантаєв, Красний Кут, Рублівка – всі на р. Мерля, Котельва – біля р. Котельва, Коломак – у верхів'я р. Коломак, що впадає в р. Ворскла [4, с. 33]. У наступній історичній статті «Про міста Харківської губернії» письменник розповідає про окремі населені пункти, зокрема Лебедин, Богодухів, Краснокутськ, Валки, Зміїв, Вовчанськ, Куп'янськ, Старобільськ [4, с. 73-83].

Відаючи належне Слобідським полкам, історико-політологічний аналіз їхнього виникнення й існування Г. Ф. Квітка-Основ'яненко здійснює дещо схематично. Він вважає, що поселенці цих полків – з українців, справжніх поляків і навіть чужоземних народів – прийняли назву козаків. А оскільки перші з них були вихідці з повіту Черкаського, староства Чигиринського, що перебувало під владою польською, то взагалі всі жителі цих слобідських полків стали йменуватися, на відміну від малоросіян, поляків й інших, «черкасами», складаючи ніби особливий народ. Тому назва «черкас», яку вони присвоїли, вважає Г. Ф. Квітка-Основ'яненко, згадується в грамотах, у свій час цим полкам дарованих, а потім й в узаконенні державному [4, с. 33-34]. У розділі даного твору, який називається «Управління слобідських полків», автор підкреслює, що в цих полках із самого виникнення була уведена кінна служба, а тому кіннотники, кавалеристи називалися козаками: «Невластиво, мовляв, було пішого воїна називати козаком» [4, с. 34].

Основним завданням в управлінні слобідських полків Г. Ф. Квітка-Основ'яненко вважав визначення чіткого штатного розкладу. Ось основні його положення, які увійшли до класики історичних праць із історії регіону і не піддаються сумніву: полковник обирався на загальних зборах усіх чиновників у полку; полковий обозний керував полковою артилерією; полковий суддя виконував справи судові, затвердження яких завжди залежало від полковника; полковий осавул приводив до виконання накази полковника воїнської частини; полковий хорунжий у поході мав у своїй охороні полковий прапор; полковий писар у полковій ратуші виконував секретарську посаду. У кожній сотні були отамани, осавули, хорунжі й писарі [4, с. 34].

У кожному полку жителі були розділені на три групи: сімейства, з яких усі здібні поступали на звільнені місця в рядові козаки; сімейства компанійців або підпомічників, які повинні були козакам у всьому допомагати, а тим, хто виступав у похід, забезпечувати провізію; сімейства, які не входили в перші розряди, залишались мешкати на землях, які поступали на володіння полковників і старшин, і були названі власницькими підданими [4, с. 35].

Входження полків до Московської держави Г. Ф. Квітка-Основ'яненко змальовує таким чином: у цілому полковники цих «Слобідських українських козацьких полків» оголосили прикордонним великоросійським боярам і воєводам про вступ їх у підданство й службу «його царської величності з обов'язком захищати великоросійські області й міста від нападу противників» [3, с. 41-42; 4, с. 35]. Послугуючись термінологією вірнопідданого імперії, Г. Ф. Квітка-Основ'яненко підкреслює, що новим полкам була «об'явлена милість царської величності з надією, що й далі вони будуть нею наділені» [3, с. 42]. Деяка захопленість царською владою знайшла місце у Г. Ф. Квітки-Основ'яненка в розділах його праці «Про слобідські полки». Ось один з них: «Постійна вірність до престолу», де йдеться про те, що слобожани, щасливі під батьківським правлінням Росії, ніяк не проявляли клопіт про колишню свою батьківщину, Малоросію, й при всіх інших тоді в ній переворотках не приймали ніякої участі, маючи одну мету перебувати вірними благодійним їм правлінням [3, с. 42-43]. У розділі «Милості царів до слобідських полків» автор розповідає про добрі стосунки царя Олексія Михайловича, які знайшли відображення в «жалованих» грамотах, виданих 23 квітня 1669 року. Перший харківський полковник Григорій Донець, користуючись грамотою Московського розряду (зауважимо, тут мова йшла про Розрядний приказ або Великий Московський Розряд) (17 лютого 1688 року), створює четверте полкове місто Ізюм. Від Харківського полку було зараховано до цього полку селища Печеніги,

Мохнач, Зміїв, Лиман, Андріївка, Балаклія, Савинці, Сеньків, Співаковка, Куп'янка, Цареборисів й Тор [3, с. 43-45].

У наступному розділі «Переміни в Слобідських полках» Г. Ф. Квітка-Основ'яненко наводить інформацію про «Комісію утворення Слобідських полків» на чолі з генерал-ад'ютантом О. С. Шаховським та називає головні рішення влади: призначення в слобідських полках бригадного командира, що завідує всіма п'ятьма полками; полковники цих полків були зрівняні з армійськими прем'єр-майорами; полкові ратуші були перейменовані в канцелярії й зрівняні з провінціальними; в тих канцеляріях полковник головував тоді, коли був відсутній похід; полковим же – обозним, суддям, ротмістрам, осавулам – бути членами канцелярії, а писарям – займати посаду секретарську; при кожній полковій канцелярії затверджувалися кріпосні контори; колишнє право займати землі й інші угіддя було заборонено; при Охтирській полковій канцелярії кожного року оформляти дистрикт (відомість) про приріст і зменшення людей; з слобідських полків обирались військовослужбовці – козаки до складу драгунського полку; установлювалися в полкових канцеляріях полкові прапори й печатки із зображенням державного герба. [3, с. 50-51]. Із цього переліку випливає дуже короткий висновок – юридичні права Слобідських полків поступово згасувалися. Тому не випадково, на думку автора, 28 липня 1765 року, Катерина II своїм розпорядженням припинила існування Слобідських полків. Козацька служба, яка проіснувала більше ста років, закінчилась. Козацькі полки було перетворено в регулярні гусарські й залучено до складу російської армії. Формально за ними залишилися кольори мундирів колишніх козацьких полків, як-то: Харківський – жовтий, Сумський – світло-синій, Охтирський – зелений, Ізюмський – червоний й Острозький – червоно-помаранчевий [3, с. 58].

Наступний найбільш відомий історичний твір Г. Ф. Квітки-Основ'яненка – це розгорнуте оповідання «Про Харків і повітові міста Харківської губернії». Г. Ф. Квітка-Основ'яненко в деталях розповідає про те, що місто Харків, розміщене на підвищеному косогорі при стіканні річок Харкова й Лопані. Географічна його широта: 49 градусів 59 хвилин і 43 секунди; довгота ж, враховуючи від меридіана через Ферро, 53 градуси й 15 хвилин. Важливе місце в його творі надається опису міського простору та залюдненню окремих місцевостей. Так, приміром, зазначається, що за річкою Нетіч містився будинок полковника Івана Григоровича Квітки. При будинку було село, яке називалося Маньківським, в якому нараховувалося 80 осіб. Під час епідемії чуми в Харкові все це село вимирило два рази [4, с. 53-54].

Значну увагу автор і надалі приділяє опису міського простору Харкова та особливостям його формування. Зокрема, після відкриття харківського намісництва 1780 року виникли муровані будівлі в так званому місті або фортеці, обведеної двома земляними, тоді вже застарілими ровами. Будинки було обмазано ззовні глиною з набивкою цегли й побілені крейдою. Церков було всього 11, будинків приватних – 1532, жильців усіх станів обох статей – 10743 душі (5338 чоловіків і 5405 жінок) [4, с. 54-55]. Частина свідчень Г. Квітки-Основ'яненка мають мемуарний характер, а також дотичні до напрямку, який сьогодні називають «усною історією», зокрема про те, що 1837 року муровані будинки городян мали дахи зеленого кольору, а громадські («публичные здания») будинки, як кам'яні, так і дерев'яні, пофарбовані у червоний колір, надавали місту винятково привабливий вигляд [4, с. 55]. Велике значення надає автор опису ділової активності в місті, зокрема під час ярмарків, яких було чотири: Хрещенський, Троїцький, Успенський і Покровський. Народу на ярмарок стікалося в місто до 35 тисяч людей [4, с. 55-56].

Із великим задоволенням Г. Квітка-Основ'яненко далі розповідає про те, що в Харкові нараховувалося 16 цехів із 1620 ремісниками [4, с. 57-58]. Особливу увагу він звертає на діяльність Харківського духовного колегіуму й утворення при ньому бібліотеки, в якій на той час нараховувалося до трьох тисяч примірників різними мовами [4, с. 58-62]. Але найважливіша подія в галузі освіти в регіоні, Г. Ф. Квітка-Основ'яненко вважає, відбулася 1802 року, коли на загальних зборах усього дворянства Слобідсько-Української губернії

В. Н. Каразін запропонував на розгляд питання про утворення Харківського університету. Ця думка була всіма зборами одностайно прийнята й було запропоновано від маєтку кожного поміщика внести призначену частину у визначений термін, що складало суму 400 тис. рублів. Дворянство зобов'язало В. Н. Каразіна «повернуть к подножию престола назначение своё и испросить утверждения на учреждение в Харькове сего высшего училища». Імператор Олександр I, пише Г. Ф. Квітка-Основ'яненко, «в уважение патриотического приношения Слободско-Украинского дворянства, повелел учредить в Харькове императорский университет, который и открыт с приличным торжеством 17 генваря 1805 года» [4, с. 63-64]. У своєму творі Г. Квітка-Основ'яненко ретельно перераховує склад працюючих в університеті по навчальній та адміністративній частині, називає чисельність студентів станом на 1836–1837 академічний рік: казеннокоштных – 48, за власний кошт – 251 [4, с. 63]. Автор підкреслює, що університет було достатньо оснащено бібліотекою й різними кабінетами, з яких фізичний і мінеральний належали до числа перших у Росії і безпосередньо могли йти за кабінетами імператорської Академії наук [4, с. 63-64].

У невеликій за обсягом статті «Українці» [3, с. 84-88] автор підкреслював, що народи, які заселили Харківську губернію, у переважній більшості були українці й мали з малоросіянами одну мову й однакові звичаї, але з часом тутешні поселення значно відсторонилися від них до помітної різниці з деяких причин. Будучи підпорядковані одному уряду з внутрішніми місцями Росії, одним і тим же законам, вони більше злилися з загальною рисою російського народу, одним і тим же законам, аніж малоросіяни, які довго мали свого гетьмана, особливо судове право. З часом на території Слобідських полків поселилося багато великоросіян, що призвело до змішання різних націй, появленню особливого характеру народу.

Слобожанин, за характеристикою Г. Квітки-Основ'яненка, поданий романтичному дусі, цілком притаманному тій добі, охайний, чепурний, гостинний, щиросердно чемний, чесний у виконанні умов або й обіцянок, щиро судить і про інших, і тому швидше буде обманутим, ніж придумас обманути. Без влади й начальства не може перебувати, чекає на розпоряджень і виконує їх не ухиляючись, з користі не принижується, прагне до пізнання [4, с. 84]. Українець любить музику й має до неї здібності, також у нього є здібності до мистецтва [4, с. 85].

Г. Квітка-Основ'яненко констатує, що одяг усіх взагалі жителів Харківської губернії, проти первісного, зовсім змінився. Чоловіки, які служили в полках, мали одяг козацький або національний малоросійський: широкі шаровари, полукаптани, підперезані на талії пасом; зверху черкеска з відкидними рукавами, шапка висока з баранячих смушок, з суконним кольоровим верхом, за поясом на ланцюжку ніж і при пасі ж на портупей шабля. Із переформуванням козаків у гусари змінилися в полках мундири. У простого народу чоловіки зберегли попередній одяг: свиту з сукна або сіряк, виключаючи тих, хто мешкав у Харкові й тих, хто вийшов у відповідності за своїм станом у купці або міщани.

Таким чином, доробок письменника став вагомим внеском в дослідження історії нашого регіону. Зібрані та оприлюднені ним дані знайшли підтвердження в історичних дослідженнях наступних років, а частина інформації є унікальною і слугує чи не єдиним джерелом з тих чи інших питань. Його твори насичені як статистичним матеріалом, так і емоційними замальовками, спробами передати особливості психології поведінки жителів регіону. Найбільший інформативний потенціал мають такі твори письменника, як «О слободских полках», «Основание Харькова. Старинное предание», «О Харькове и уездных городах Харьковской губернии», «Украинцы». Можливості для використання його творів в навчальній літературі, а отже в рамках курсів з регіональної та української історії, зокрема міжфакультетських за вибором студентів, залишаються доволі значними. Історики, по-перше, мають акцентувати увагу на тому, які свідчення є унікальними, єдиним джерелом інформації. По-друге, використання майстерних описів із творів письменника дозволить зробити більш яскравим та емоційно насиченим виклад питань політичної, соціально-економічної та культурної історії регіону. По-третє, ми вважаємо, що надаючи їм

характеристику в навчальній літературі, використовуючи твори письменника на семінарських заняттях та лекціях, необхідно докладно пояснювати специфіку тих фрагментів текстів, які містять характеристику національних особливостей українців, слобожан, малоросіян, наявність прихильних до Московської держави, Росії оцінок тощо через призму самоідентифікації населення регіону та всіх українських земель з метою показати її еволюцію в XIX-XX століттях.

Література

1. Багалій Д.І. Історія Слобідської України / Д.І. Багалій ; передм. та ком. В.Л. Маслійчук ; упоряд. О.О. Савчук. Х : Видавець Олександр Савчук, 2019. 400 с.
2. Історія Слобідської України : хрестоматія / уклад. Д. М. Чорний. Х.: Видавець Олександр Савчук, 2016. 244 с.
3. Квітка-Основ'яненко Гр. Твори: у 8 т. К.: Дніпро, 1970. Т.7. Історичні твори. 418 с.
4. Квітка-Основ'яненко Г. Ф. Зібрання творів: у 7 т. К.: Наук. думка, 1981. Т.7. Історичні, етнографічні, літературно-публіцистичні статті, листи. 567 с.
5. О слободских полках // Современник. Т. XVII, кн.1, отд. «Русская история». 1840. С. 61-104.
6. Рідний край: Навч. посібник з народознавства. Х.: Основа, 1994. 582 с.
7. Танцюра В.І., Пересада О.О. Історія Слобідської України: навчальний посібник. Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2016. 304 с.
8. Чорний Д.М. Історія Слобідської України : підручник. Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2016. 264 с.

References

1. Bagaliy D. Istoriiia Slobodskoy Ukrainy [History of Slobodskoy Ukraine] (in Ukrainian). Kharkiv: Olexandr Savchuk. 2019. 400 s.
2. Istoriiia Slobodskoy Ukrainy [History of Slobodskoy Ukraine] (in Ukrainian). Olexander Savchuk, 2016. 244 s.
3. G.F. Kvitka-Osnovyanenko. Gr. Tvory: u 8 tomach [G.F. Kvitka-Osnovyanenko. Artworks in 8 volumes] (in Ukrainian). Kyiv: Dnipro; Istoruchni tvory T.7, 1970. 418 s.
4. G.F. Kvitka-Osnovyanenko. Zibraniia tvoriv u 7 tomach [G.F. Kvitka-Osnovyanenko. Collected Works in 7 volumes] (in Ukrainian). Kyiv: Naukova dumka; Istoruchni, etnographichni, literaturno-publicistichni statti, lystu T. 7, 1981. 567 s.
5. O slobodskich polkach [About Slobodskich regiments] (in Russian). *Sovremennik*. Russian History. T. XVII. 1840. S. 61-104
6. Ridniy kray [Native Land] (in Ukrainian) Textbook. Kharkiv: Osнова; 1994. 582 s.
7. Tantsyura V.I., Peresada O.O. Istoriiia Slobodskoy Ukrainy [History of Slobodskoy Ukraine] (in Ukrainian) Textbook. Kharkiv: V. N. Karazin Kharkiv National University, 2016. 304 s.
8. Chorni D. Istoriiia Slobodskoy Ukrainy [History of Slobodskoy Ukraine] (in Ukrainian) Textbook. Kharkiv: V. N. Karazin Kharkiv National University, 2016. 264 s.